

«Ένα σπάνιο και σημαντικό δώρο.»
— THE WALL STREET JOURNAL

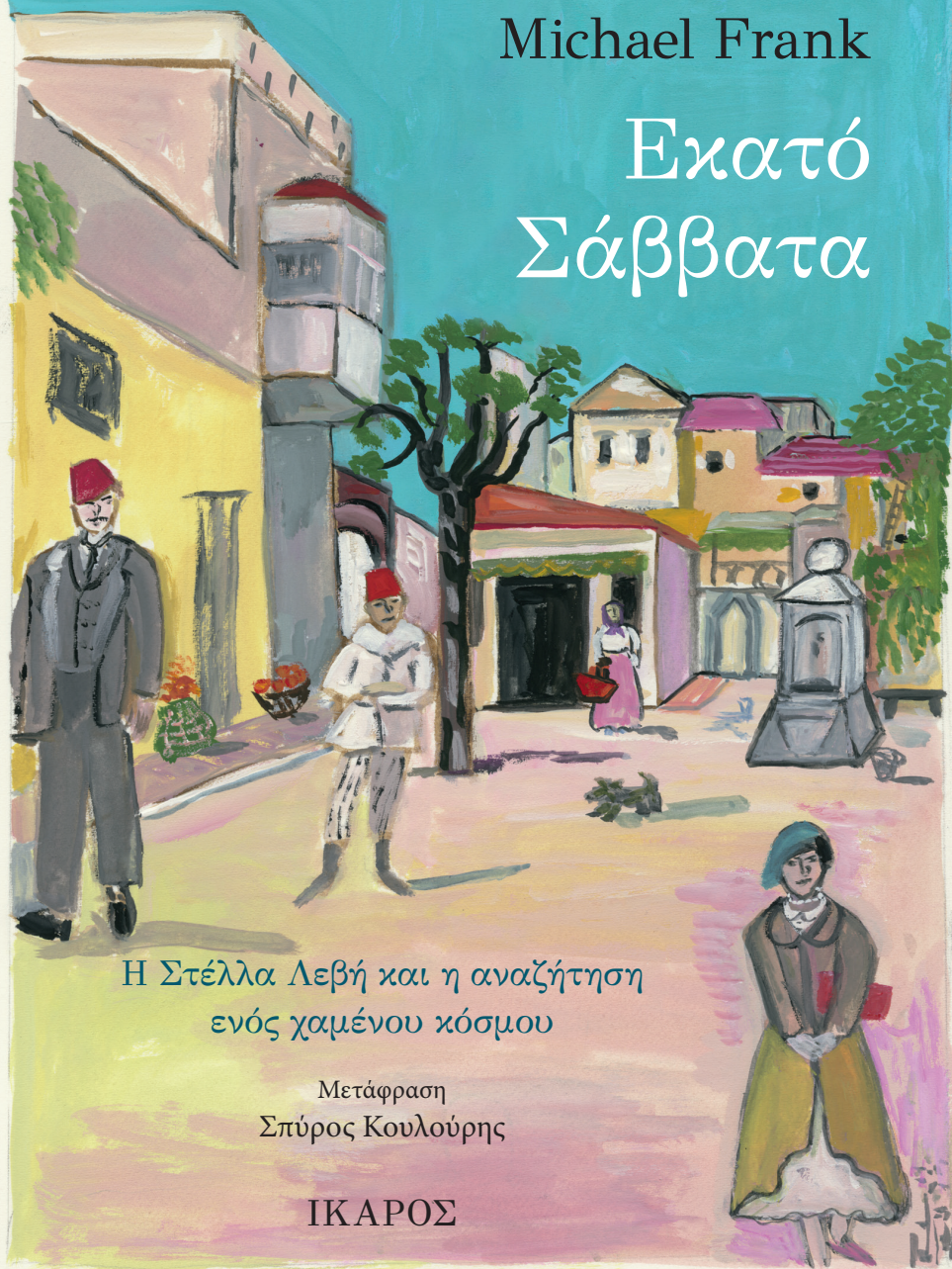
Michael Frank

Εκατό Σάββατα

Η Στέλλα Λεβή και η αναζήτηση
ενός χαμένου κόσμου

Μετάφραση
Σπύρος Κουλούρης

ΙΚΑΡΟΣ

ΕΚΑΤΟ ΣΑΒΒΑΤΑ

Τίτλος πρωτοτύπου: *One hundred Saturdays*

© 2022, Michael Frank

© 2024, Εκδόσεις Ίκαρος για την ελληνική έκδοση

Μετάφραση από τα αγγλικά: Σπύρος Κουλούρης

Επιμέλεια – Διόρθωση: Αντωνία Κιλεσσοπούλου

Στοιχειοθεσία – Σελιδοποίηση: Εκδόσεις Ίκαρος

Εκτύπωση: Κοτσάτος Α.Ε.

Βιβλιοδεσία: Ηλ. Μπουντάς – Π. Βασιλειάδης Ο.Ε.

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με τον ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, της σελιδοποίησης, του εξωφύλλου και γενικότερα όλης της αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

Πρώτη έκδοση: Φεβρουάριος 2025

ISBN 978-960-572-727-7

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΙΚΑΡΟΣ • ΒΟΥΛΗΣ 4, 105 62 ΑΘΗΝΑ • Τ: 210 3225152 • www.ikarosbooks.gr

Michael Frank

ΕΚΑΤΟ ΣΑΒΒΑΤΑ

Η Στέλλα Λεβή και η αναζήτηση
ενός χαμένου κόσμου

Μετάφραση
Σπύρος Κουλούρης

ΙΚΑΡΟΣ

Στη ΣΤΕΛΛΑ,
ασφαλώς,
και στη μνήμη των γιαγιάδων μου,
ΣΙΛΒΙΑ ΣΑΠΙΡΟ ΡΑΒΕΤΣ και ΧΑΡΙΕΤ ΦΡΑΝΚ ΣΡ.,
όλες τους αφηγήτριες ιστοριών

«Ο τρομερός κόσμος που έχω μέσα στο κεφάλι μου...»

ΚΑΦΚΑ

Η θάλασσα δεν είναι σκοτεινή σαν το κρασί, έχει περισσότερο ένα μπλε τόσο βαθύ, τόσο διάφανο, που πονάει να την κοιτάς, με τον ίδιο τρόπο που πονάει όταν κοιτάς στα μάτια κάποιον άλλο άνθρωπο. Παρατηρώ αυτό το βαθύ και διάφανο μπλε ενώ ακούω μία ενενηταδυάχρονη να περιγράφει τι συνέβη σε αυτές τις ακτές, ακριβώς στο σημείο που βρισκόμαστε τώρα, πριν από εβδομήντα δύο χρόνια.

23 Ιουλίου 1944: Κυριακή. Οι Γερμανοί διάλεξαν επίτηδες, μου λέει, την Κυριακή, γιατί ήταν η μέρα που τα μαγαζιά ήταν κλειστά. Και έβαλαν τις αντιαεροπορικές σειρήνες να ηχήσουν, παρότι δεν πετούσαν αεροπλάνα, παρότι εκείνη τη μέρα δεν πέφταν βόμβες από τον ουρανό, γιατί οι σειρήνες ανάγκαζαν όλους να κλειστούν στο σπίτι τους – όλους εκτός από εκείνους. Αυτές τις ώρες –έξι ή και λίγο παραπάνω–, που έβαλαν περίπου χίλια επτακόσια άτομα να περπατήσουν ως το λιμάνι, ούτε ένας πολίτης δεν βρέθηκε να τους βοηθήσει, να διαμαρτυρηθεί ή να τους αποχαιρετήσει.

Ήταν σαν μία νεκρική πομπή ανθρώπων που θρηνούσαν τον ίδιο τους τον εαυτό.

Στο σημείο που βρισκόμαστε, ολόκληρη η εβραϊκή κοινότητα της Ρόδου –η κοινότητά της, το νησί της, ο τόπος που αυτή θεωρούσε το προσωπικό της κομμάτι γης– φορτώθηκε σε τρία πλοία που θα οδηγούσαν αυτούς τους χίλιους επτακόσιους ανθρώπους στο λιμάνι του Πειραιά, από εκεί στις φυλακές του Χαϊδαρίου και από εκεί μέχρι τα τρένα που θα τους ξεφόρτωναν στο Άουσβιτς δύο εβδομάδες μετά, συνολικά το πιο μακρύ από κάθε άλλο ταξίδι εκτόπισης, σε διάρκεια και σε απόσταση, και από πολλές απόψεις ένα από τα πιο παράλογα, αν όχι το πιο παράλογο.

«Υπήρχαν γέροι, νέες γυναίκες, μωρά», λέει. «Οι περισσότεροι από αυτούς δεν είχαν φύγει ποτέ από το νησί σε όλη τους τη ζωή, κι εγώ ανάμεσά τους. Θα ήταν πολύ πιο εύκολο να μας σκοτώναν όλους εδώ και να μας έθαβαν τουλάχιστον μαζί με τους συγγενείς μας».

Η ενενηνταδύαχρονη –η Στέλλα Λεβή– κοιτάζει τώρα το νερό, τον ορίζοντα. Συλλογίζεται την καθαρή γραμμή του ορίζοντα που χωρίζει το νερό από τον ουρανό, το ένα γαλάζιο από το άλλο. Έπειτα γυρνάει προς το μέρος μου. Το πρόσωπό της είναι σκοτεινό, τα μάτια της απόμακρα, βλέπει κάτι που εγώ δεν μπορώ να φανταστώ.

Για αρκετή ώρα δεν μιλάει. Μετά λέει «Ίσως από κάποιο σημείο και μετά δεν μπορείς πια να επιστρέψεις με σάρκα και οστά. Ίσως μπορείς να επιστρέψεις μόνο με το μυαλό».

Η Στέλλα ήρθε, όχι για πρώτη φορά, αλλά ίσως για τελευταία, στην Τζουντερία της Ρόδου για να ξανασυνδεθεί, ή να προσπαθήσει να ξανασυνδεθεί για μια ακόμα φορά, με τη γειτονιά που γεννήθηκε και μεγάλωσε, όπως οι γονείς, οι παππού-

δες της και οι προηγούμενες γενιές από τον μακρινό 15ο αιώνα, όταν οι Σεφαραδίτες Εβραίοι εκδιώχθηκαν από την Ισπανία και σκορπίστηκαν στην Ευρώπη και στη Μεσόγειο. Αφού αυτή ήρθε εδώ, ήρθα κι εγώ μαζί της, αν και γνωρίζω τη Στέλλα πολύ λίγο σε σχέση με το πόσο θα τη γνώριζα αργότερα. Ενώ βρισκόμουν στη Ρώμη, έμαθα πως, παρά την προχωρημένη της ηλικία, σχεδίαζε ένα ταξίδι στη Ρόδο, έτσι έβγαλα κι εγώ εισιτήριο και σχεδόν αυτοπροσκληθήκα. Αργότερα μου είπε πως αυτός ήταν ένας από τους λόγους που αποφάσισε να μου εμπιστευτεί την ιστορία της. Πιο μετά κατάλαβα ότι πήγα εκεί για να κερδίσω την εμπιστοσύνη της.

Είχαμε γνωριστεί έναν μήνα πριν στην *Casa Italiana*, στο Γκρίνουιτς Βίλατζ, που ανήκει στο Τμήμα Ιταλικών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Νέας Υόρκης, όπου μια βραδιά του 2015, έχοντας καθυστερήσει σε μία παρουσίαση, κάθισα στη μοναδική κενή θέση ενός μεγάλου ορθογώνιου ξύλινου τραπέζιου. Ενώ προσπαθούσα να ξελαχανιάσω, άκουσα μία φωνή δίπλα μου να με ρωτά με έντονη ιταλική προφορά: «Από πού έρχεστε έτσι τρέχοντας;».

Η κυρία που μου έκανε την ερώτηση ήταν ηλικιωμένη, κομψή. Είχε έντονα χαρακτηριστικά και βαμμένα καστανά καλοχτενισμένα μαλλιά που πλαισίωναν το πρόσωπό της. Φορούσε σκουρόχρωμη φούστα, ζακέτα και ασημένια δαχτυλίδια με πέτρες.

Της είπα πως ερχόμουν από ένα μάθημα γαλλικών. Εκείνη κούνησε το κεφάλι της.

Είχα έρθει στην *Casa Italiana*, όπως κι εκείνη, για να παρακολουθήσω ένα συνέδριο για τη σχέση μεταξύ μουσείων, μνήμης και ναζισμού. Οι εισηγητές θα μιλούσαν για τη μνημειο-

γραφία, για το πώς να προσδιοριστούν οι πραγματικοί τόποι όπου έλαβαν χώρα αποτρόπαια γεγονότα ή πώς να προσδιοριστούν αυτά τα αποτρόπαια γεγονότα σε διαφορετικούς τόπους.

Τώρα η κυρία είχε μια δεύτερη ερώτηση: «Μπορώ να σας ρωτήσω γιατί μαθαίνετε γαλλικά;».

Τα καστανά μάτια της ήταν διαπεραστικά, όλο περιέργεια. Είχα την αίσθηση ότι ήθελε, ότι περίμενε, μία απάντηση έξυπνη, ή τουλάχιστον ενδιαφέρουσα. Της έδωσα τη μοναδική απάντηση που είχα. Εξήγησα πως τα γαλλικά ήταν η πρώτη ξένη γλώσσα που έμαθα από τότε που ήμουν στο γυμνάσιο· αφού πέρασαν χρόνια μιλώντας ιταλικά, της είπα, προσπαθούσα να τα ξαναθυμηθώ. Δεν θα ήθελα να γίνω ρεζίλι όταν θα ταξίδευα στη Γαλλία, πρόσθεσα. Και μια μέρα θα μου άρεσε να διαβάσω Προυστ στο πρωτότυπο.

Με κοίταξε έντονα, σαν να άκουσε κάτι σαν *baguette-croissant-béret*. Ότι δηλαδή θα μου άρεσε να μπορώ να ζητήσω κάτι από αυτά σε ένα μαγαζί στο Παρίσι.

Εκείνη έκανε πάλι ένα νεύμα. «Σας ενδιαφέρει να μάθετε πώς μου χρησίμευσαν τα γαλλικά στη ζωή μου;»

Αφού κατάλαβε πως μιλούσα ιταλικά, άλλαξε γλώσσα, όπως έκανα κι εγώ. «*Certamente*».

«Όταν έφτασα στο Άουσβιτς», μου είπε, «δεν ήξεραν τι να μας κάνουν. Εβραίοι που δεν μιλούσαν γίντις; Τι είδους Εβραίοι ήταν αυτοί; Προσπάθησα να εξηγήσω, χωρίς όμως να τα καταφέρω, ότι ήμασταν Σεφαραδίτες Εβραίοι Ιταλοί που μιλούσαν ισπανοεβραϊκά και έρχονταν από τη Ρόδο. Μας ρώτησαν αν μιλούσαμε γερμανικά. Όχι. Πολωνικά; Όχι. Γαλλικά; Ναι, είπα εγώ. Εγώ μιλάω γαλλικά...».

Έκανε μια παύση. «Μιλούσα γαλλικά, λίγα γαλλικά, γιατί

οι αδελφές μου πήγαιναν στην *Alliance Israélite Universelle*. Ότι μάθαιναν το μοιραζόντουσαν μαζί μας στο σπίτι. Στο σχολείο συνέχισα τα μαθήματα, όπως και πολλά άλλα κορίτσια της Ρόδου. Αφού μιλούσαμε γαλλικά, στο Άουσβιτς μας έβαλαν μαζί με τις Γαλλίδες και τις Βελγίδες που μιλούσαν γαλλικά και γίνιτις, και λίγα γερμανικά, τόσο ώστε να μπορούμε να επικοινωνούμε. Κι αυτές καταλάβαιναν. Κι επειδή καταλάβαιναν τι συνέβαινε, κατάφεραν να επιζήσουν... το ίδιο κάναμε κι εμείς».

Βολεύτηκε στην πολυθρόνα της. «*C'est comme ça que le français m'a servi dans ma vie*» – έτσι μου χρησίμευσαν τα γαλλικά στη ζωή μου.

Το επόμενο πρωί έλαβα ένα τηλεφώνημα από τη Νατάλια Ιντρίμι, τη διευθύντρια του Κέντρου Πρίμο Λέβι στη Νέα Υόρκη, το ίδρυμα που ασχολείται με την ιταλοεβραϊκή ιστορία, το οποίο και είχε διοργανώσει το συνέδριο. Γνώριζα τη Νατάλια γιατί είχε ζητήσει τη βοήθειά της προκειμένου να κάνω κάποιες έρευνες για ένα γεγονός που συνέβη στην Ιταλία κατά τη διάρκεια του πολέμου, ένα θέμα που με ενδιέφερε από τότε που ζούσα στην Ιταλία στα είκοσί μου.

Η Στέλλα Λεβή, η γυναίκα που καθόταν δίπλα μου το προηγούμενο βράδυ, είχε χαρεί με τη συντροφιά μου. Όταν απάντησα πως το ίδιο ίσχυε και για εμένα, η Νατάλια μου είπε πως η Στέλλα είχε γράψει κάτι μικρό για τα παιδικά της χρόνια και τη νιότη της στη Ρόδο για ένα συνέδριο που θα γινόταν μελλοντικά στο Κέντρο, και επειδή δεν αισθανόταν πολύ σίγουρη να γράφει στα αγγλικά, αναρωτιόταν αν θα ήθελα να πάω να τη βρω για να τη βοηθήσω να διορθώσει αυτές τις λίγες σελίδες.

Μετά από δύο μέρες, όταν βρισκόμουν στην είσοδο ενός κτιρίου στην οδό Γιουνιβέρσιτι Πλέις, δεν μπορούσα να φανταστώ

ότι αυτό θα ήταν το πρώτο από τα εκατό Σάββατα, διασκορπισμένα σε έξι συναπτά χρόνια, που θα περνούσα παρέα με μια γυναίκα την οποία θα ξεκινούσα να βλέπω σαν μια Σεχραζάτ, μια μάρτυρα, μια γητεύτρα, μια ταξιδιώτισσα στον χρόνο που θα με προσκαλούσε να ταξιδέψω μαζί της.

Μπορείς να γυρίσεις πίσω μόνο με το μυαλό σου;

Ίσως.